

Postawa twórcza a hierarchia wartości młodego pokolenia

NR 2858

Magdalena Kleszcz

Postawa twórcza a hierarchia wartości młodego pokolenia

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2011

Redaktor serii: Pedagogika
Anna Nowak

Recenzent
Dorota Turska

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Redaktor: Barbara Malska
Projektant okładki: Małgorzata Pleśniar
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Korektor: Lidia Szumigała

Copyright © 2011 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-2002-1

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 8,0. Ark. wyd. 9,5. Papier offset. kl. III,
90 g Cena 12 zł (+ VAT)

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: PPHU TOTEM s.c., M. Rejnowski, J. Zamiara
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Wstęp	7
1. Problematyka twórczości i postawy twórczej	11
1.1. Rozważania wokół pojęcia „twórczość”	11
1.2. Postawa twórcza w kontekście psychologicznych teorii postaw	16
1.3. Twórczość a konformizm i nonkonformizm	27
2. Pojęcie i teorie wartości w naukach społecznych	33
2.1. Problematyka wartości w ujęciu filozoficznym	33
2.2. Pojęcie wartości w socjologii	36
2.3. Wartości w psychologii	38
2.4. Pedagogika wobec wartości	40
2.5. Milтона Rokeacha teoria wartości	43
3. System wartości młodego pokolenia w kontekście przemian społeczno-kulturowych	49
3.1. Postawy młodzieży wobec wartości na tle współczesnych badań	51
3.2. Dorastanie a kryzys w wartościowaniu	59
4. Metodologia badań własnych	66
4.1. Założenia teoretyczne	66
4.2. Przedmiot oraz cele badań	70
4.3. Problemy badawcze	71
4.4. Hipotezy badawcze	72
4.5. Zmienne i ich operacjonalizacja	72
4.6. Narzędzia badawcze	73
4.6.1. Stanisława Popka Kwestionariusz Twórczego Zachowania KANH w wersji dla uczniów	73
4.6.2. Piotra Brzozowskiego Skala Wartości (SW) — polska adaptacja Value Survey Milтона Rokeacha	74

4.7. Charakterystyka badanej grupy i organizacja badań	75
4.8. Kierunki analizy statystycznej	76
5. Analiza i prezentacja wyników	77
5.1. Statystyczny opis uzyskanych wyników	77
5.1.1. Wartości zmiennych niezależnych ubocznych	77
5.1.2. Postawa twórcza/odtwórcza badanych kwestionariuszem KANH	78
5.1.3. Preferencje wartości wśród badanej młodzieży	82
5.2. Statystyczna weryfikacja postawionych hipotez	84
5.2.1. Związek między postawą twórczą/odtwórczą a hierarchią wartości młodzieży	84
5.2.2. Zróżnicowanie postawy twórczej ze względu na płeć i etap kształcenia	90
5.2.3. Zróżnicowanie preferencji wartości ze względu na płeć i etap kształcenia	93
6. Interpretacja wyników	103
6.1. Postawa twórcza/odtwórcza osób badanych w świetle badań kwes- tionariuszem KANH	103
6.2. Preferencje wartości w grupie badanej młodzieży	105
6.3. Preferencje wartości młodzieży z wysokim wynikiem w skali heu- rystyki	107
6.4. Postawa twórcza/odtwórcza a płeć i etap kształcenia młodzieży . .	108
6.5. Preferencje wartości a płeć i etap kształcenia młodzieży	110
Podsumowanie	112
Bibliografia	116
Summary	125
Zusammenfassung	127

Wstęp

Problematyka twórczości od kilkudziesięciu lat budzi ogromne zainteresowanie przedstawicieli dyscyplin naukowych i artystycznych. Rozszerzenie jej zakresu objęło nie tylko wyniki działalności twórczej, lecz również ludzkie charaktery, postawy, zdolności, a przede wszystkim procesy powodujące niebagatelne zmiany w świadomości społecznej, w stanie kultury, nauki, techniki, a także w codziennym życiu (POPEK S., 2001). Dający się zaobserwować od kilku lat wzrost zainteresowania tą tematyką wynika przede wszystkim ze zmian, jakie dokonują się w otaczającej nas rzeczywistości. Wychowanie do twórczości, wychowanie ku przyszłości, wychowanie antycypacyjne to koncepcje wyrażające intencje człowieka, który potrafi kształtować rzeczywistość w sposób twórczy.

Na pojęcie twórczości można spojrzeć dwojako. W pierwszym ujęciu twórczość traktuje się jako kreowanie czegoś nowego, czegoś, co inni mogą zobaczyć bądź usłyszeć, jak np. obraz, rzeźba, symfonia, utwór poetycki, powieść, w drugim zaś mówi się o twórczości jako postawie, która jest warunkiem jakiegokolwiek twórczości w pierwszym znaczeniu, ale którą można prezentować nawet wówczas, gdy nie zostaje stworzone nic nowego w świecie rzeczy (MALICKA M., 1989).

Postawy twórcze przejawiają się w dostrzeganiu problemów wymagających rozwiązania, w pozytywnym ustosunkowaniu się do tego typu problemów oraz w gotowości i umiejętności ich rozwiązywania. Obecnie uważa się, że czynności twórcze jednostek warunkowane są przez specyficzne cechy osobowości. Zakłada się przy tym, że postawa twórcza jest jednym z czynników determinujących zmiany w systemie poznawczym, które prowadzą do pojawienia się specyficznych wartości. Może również warunkować skłonność do ustalania wewnętrznych kryteriów aksjologicznych. Niezwykle istotne jest także poszukiwanie relacji pomiędzy postawą twórczą a preferowanymi przez współczesną młodzież

wartościami. Podjęcie tej problematyki badań wynika z przekonania, że relacje pomiędzy systemem wartości i twórczością dotyczą wielu wymiarów funkcjonowania jednostki. Wartości moderują działania twórcze, a podstawowym determinantem aktywności twórczej jest motywacja sensu wyznaczonego przez waloryzację wartości. Poprzez twórcze działanie człowiek ustosunkowuje się do wartości, wyraża je i urealnia (TYCHMANOWICZ A., 2004).

Dyskusje nad wartościami stanowią dziś integralną część naukowych dociekań, szczególnie w ramach nauk humanistycznych. Problematyka wartości, ich preferencji i sposobu realizacji jest niezwykle istotna. Nie tylko należy do wyjątkowo interesujących zagadnień psychologicznych, ale faktycznie dotyka najgłębszych ludzkich dylematów. Szczególnie istotna staje się wtedy, gdy człowiek stawia sobie pytanie o cel i sens swego życia i działania. Poszukiwanie odpowiedzi na te pytania, a także podejmowanie prób realizacji wybranych przez jednostkę celów i kierunków dążeń zależy w dużym stopniu od preferowanych przez nią wartości.

Hierarchia wartości jest podstawą rozwoju młodego człowieka. Uznawane przez młodzież wartości wyznaczają jej postępowanie, zachowanie. Staje się to szczególnie istotne w okresie głębokich przemian, w czasie tworzenia się nowego ładu społecznego, a wraz z tym nowego modelu osobowości człowieka.

Obszar badań nad wartościami młodzieży jest prawie tak rozległy jak problematyka postaw twórczych. Od wielu lat tematyka ta podejmowana jest w ramach różnych dyscyplin, głównie psychologii, socjologii i pedagogiki. Najczęściej są to badania diagnostyczne. Rzadko jednak spotyka się badania zatrzymujące się na czynnikach osobowościowych warunkujących czy wyznaczających określone preferencje aksjologiczne, orientacje czy systemy wartości. Dlatego też teza o zależności systemów wartości od postaw twórczych okazała się bardzo trudna do weryfikacji ze względu na swą oryginalność, złożoność oraz wieloaspektowość.

Jak słusznie zauważa Mirosław SZYMAŃSKI (1998), badania systemu wartości uwzględniają wielorakie aspekty teoretyczne i praktyczne, zwłaszcza w pracy wychowawczej gimnazjum i liceum. W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera przeprowadzona na potrzeby niniejszej pracy diagnoza wartości odczuwalnych i uznawanych przez młodzież szkół gimnazjalnych i pogimnazjalnych. Ukazują one — jak w zwierciadle — spełnianie się lub załamywanie podstawowych założeń polityki społecznej, oświatowej oraz szeroko pojętego wychowania. Wiedza, mądrość życiowa, moralność młodego pokolenia są najbardziej wyrazistymi wskaźnikami trafności lub nietrafności, prawidłowości lub nieprawidłowości, skuteczności lub nieskuteczności oddziaływań szkoły, rodziny czy całego społeczeństwa.

Zagadnienia dotyczące współzależności systemu aksjologicznego z postawą twórczą młodzieży gimnazjalnej i licealnej to obszar interesujący zarówno od strony teoretycznej, jak i praktycznej. Związek wartości z ogólnie pojętą postawą życiową sygnalizowany jest od dość dawna na gruncie filozofii, etyki czy estetyki (wartości i postawy estetyczne), natomiast poszukiwanie punktów stycznych pomiędzy postawami i wartościami na gruncie nauk pedagogicznych jest zagadnieniem nowym i słabo rozpoznany empirycznie, zwłaszcza gdy dotyczy okresu kształtowania się osobowości dorastającej młodzieży. Możliwie pełne rozpoznanie i zrozumienie uznawanych przez młodzież wartości wydaje się dostatecznie ważne i uzasadnione, gdyż niewątpliwie pozwoli na wyraźne określenie kierunku jej dążeń, celów i preferencji. Wydaje się również, że badania wartości są przydatne zarówno w teorii, jak i w praktyce wychowawczej, ponieważ poznając ich specyfikę i uwarunkowania, można lepiej zrozumieć czynniki kształtujące procesy ich powstawania, a także wykorzystywać wiedzę na ten temat do rozwiązywania skomplikowanych problemów dotyczących życia człowieka (SZTUMSKI J., SZTUMSKA B., 2002).

Diagnoza stanu świadomości w sferze preferowanych przez młodzież waloryzacji wartości to cenny materiał dla pedagogów, rodziców i wychowawców. Szczególnie w okresie dokonujących się przemian, wciąż na nowo stawianych wymagań i coraz odważniejszych wyzwań stojących przed młodym człowiekiem i jego wychowawcą.

Wychodząc z założenia, że zrozumienie akceptowanych wartości ludzkich jest niezbędne dla poznania i określenia natury człowieka, za zasadną można uznać próbę diagnozy postawy twórczej młodzieży gimnazjalnej i licealnej oraz preferowanych przez nią wartości.

Prezentowana praca wpisuje się w powszechnie aprobowany interdyscyplinarny nurt ujmowania i badania zagadnień dotyczących hierarchizowania wartości wśród uzdolnionej twórczo młodzieży. W jej ramach próbowano przede wszystkim skupić się na ustaleniu zależności pomiędzy postawą twórczą a preferencją określonych wartości, ze szczególnym uwzględnieniem różnic w preferencji wartości ostatecznych i instrumentalnych w zależności od poziomu przejawianej postawy twórczej. Warto zauważyć, że zarysowana we wstępie tematyka jest odzwierciedleniem potrzeby uzasadnienia wyboru tego właśnie tematu, który niewątpliwie mieści się w sferze zainteresowań reprezentantów nauk społecznych.

Rozdział pierwszy jest teoretycznym wprowadzeniem w problematykę twórczości oraz postawy twórczej, pojmowanej jako pewnego rodzaju aktywność, otwartość intelektualna, społeczna, pęd do rozwoju i samorealizacji. Skoncentrowano się na teoriach poznawczych, humanistycznych, ujmując problematykę postaw w płaszczyźnie szeroko pojętej struktury osobowości.

Przedmiotem rozdziału drugiego są wybrane poglądy dotyczące pojęcia wartości. Przedstawiono je, odwołując się głównie do nauk społecznych, począwszy od interpretacji filozoficznej, poprzez socjologiczne i psychologiczne rozumienie, aż do wartości funkcjonujących w znaczeniu kategorii pedagogicznych.

Rozdział trzeci jest relacją z polskich powojennych badań nad preferencjami aksjologicznymi młodzieży. Zostały w nim uwzględnione wszystkie ważniejsze studia i publikacje z tego zakresu, ze szczególnym uwzględnieniem ewolucji systemu wartości od lat sześćdziesiątych minionego stulecia aż do XXI wieku.

Kolejne rozdziały zawierają założenia metodologiczne badań własnych, przedmiot, cele badań oraz wyniki przeprowadzonych analiz materiału empirycznego. W rozdziale czwartym dokonano także opisu zmiennych, sformułowano hipotezy badawcze oraz przedstawiono charakterystykę metod pomiaru poszczególnych zmiennych.

W rozdziale piątym zamieszczono analizę uzyskanych wyników badań w zakresie postawy twórczej, hierarchii wartości oraz sposobu hierarchizacji wartości przez młodzież uznaną za twórczą.

Rozdział szósty poświęcono ilościowej i jakościowej analizie wyników badań własnych. W podsumowaniu zawarto interpretację nasuwających się wniosków.

Niniejsze opracowanie może stanowić pomoc dla osób poszukujących informacji na temat mechanizmów wyboru wartości przez młodzież w wieku dorastania. Zostało ono przygotowane z myślą o nauczycielach, pedagogach, wychowawcach, a także osobach pracujących z uczniem uzdolnionym twórczo.

Magdalena Kleszcz

A Creative Attitude and a Hierarchy of Values of a Young Generation

Summary

The very work is placed in a universally accepted interdisciplinary trend of understanding and examining the issues concerning the hierarchy of values among creatively-talented youth. The author tries to concentrate on arranging a relationship between a creative attitude and preferences of particular values, putting an emphasis on the differences in preferences of ultimate and instrumental values, depending on the level of a creative attitude to be observed.

Creativity, in order to exist, needs to be received as a value, a kind of being, a desired and optimal state which an individual pursues, constantly changing his/her environment to make it more perfect. It seems prerequisite, especially at the time when the social reality simplifies the categories of creativity, boiling them down to the skills of dealing with problematic situations.

Creativity is treated in the categories of nominating values, although, traditionally, evaluation is more associated with morality and reflection on it than creativity. The latest findings show that the problem of valuing, although, often invaluable, is fundamental when aiming at reaching creative effects.

Currently, creative actions of individuals are considered to be conditioned by specific personality features. At the same time, it is assumed that a creative attitude is one of the factors determining changes in a cognitive system leading to the presence of specific values. Through a creative action a human being takes a position on values, expresses and makes them more realistic. Values moderate creative actions and a basic determinant of a creative activity is a motivation of the sense defined by a value valorization.

Thus, it is extremely important to search a relationship between a creative attitude and values preferred by young people nowadays. The research in this very area comes from the belief that relations between a value system and creativity concern many dimensions of the functioning of an individual.

The issues concerning a relationship between an axiological system and a creative attitude of junior high and high school students constitute an interesting topic, both from a theoretical and practical point of view. A diagnosis of values perceptible and acceptable by young people under investigation shows how the basic assumptions of a social and educational policy, as well as a broadly-understood up-bringing are fulfilled or unfulfilled. Knowledge, life wisdom, mo-

rality of a young generation are the most striking determinants of (ir)regularity, (in)efficiency of influences of a school, family or whole society.

Chapter one is a theoretical introduction to the issues of creativity and a creative attitude, understood as a kind of activity, intellectual and social openness, a drive to development and self-realization. It focuses on cognitive and humanist theories, presenting the attitudes within a broadly-understood personality structure.

The subject of chapter two concerns selected issues concerning the notion of values. They are touched upon, mainly referring to social sciences, starting from a philosophical interpretation, through a sociological or psychological understanding to the values functioning in the sense of pedagogical categories.

Chapter three is a report of Polish post-war studies on axiological preferences of young people. It takes into consideration all more important studies and publications in this area, an emphasis being put on the evolution of the value system from the 1960s to the end of the 20th century.

Subsequent chapters include methodological assumptions of the research in question; the subject, research aims and results of the analyses of an empirical material. Chapter four also describes variables and formulates research hypotheses, and presents a characteristic of the measurement methods of particular variables. Chapter five comprises an analysis of the results of the studies on a creative attitude, hierarchy of values and ways of hierarchizing values by young people considered as creative.

Chapter six is devoted to a quantitative and qualitative analysis of the research findings. The summary covers an interpretation of conclusions.

The very work can help people searching information on the mechanisms of the choice of values by young people at puberty. It has been prepared for teachers, pedagogues and tutors, as well as those working with talented students.

Magdalena Kleszcz

Künstlerische Einstellung und die Wertordnung von der jungen Generation

Zusammenfassung

Die vorliegende Arbeit gehört der allgemein akzeptierten interdisziplinären wissenschaftlichen Strömung, welche die Erforschung und Hierarchisierung der Werte von künstlerisch begabten Jugendlichen betrifft. Die Verfasserin bemüht sich, die Wechselbeziehungen zwischen einer künstlerischen Einstellung und der Präferenz von bestimmten Werten aufzuzeigen; sie beachtet dabei besonders die Unterschiede in der Präferenz von letzten und instrumentalischen Werten, je nach der Art von der künstlerischen Einstellung.

Von einem künstlerischen Schaffen ist dann die Rede, wenn es als ein Wert und ein bestimmtes Sein, ein erwünschter und bestmöglicher Zustand betrachtet ist; ein Zustand den ein Individuum anstrebt, seine Umwelt dabei ständig weiterentwickelnd. Es ist eine unerlässliche Bedingung umso mehr, als die Schaffenskategorien von der heutigen gesellschaftlichen Wirklichkeit verharmlost und auf die Fähigkeit, sich mit Problemen zurechtzukommen, reduziert werden.

Künstlerisches Schaffen ist in Wertekategorien wahrgenommen, obwohl die Bewertung in der Regel eher mit der Sittlichkeit und deren Erforschung, als mit dem Schaffen assoziiert ist. Neueste Untersuchungen zeigen, dass die oft unterschätzte Bewertung von größter Bedeutung ist, damit künstlerische Ergebnisse erreicht werden könnten.

Heutzutage wird die Meinung vertreten, dass die schöpferische Tätigkeit der Menschen von deren spezifischen Persönlichkeitseigenschaften abhängt. Eine künstlerische Einstellung gehört zu Faktoren, welche die Änderung des Erkenntnisystems determinieren und dann zum Auftreten von spezifischen Werten führen. Dank seiner künstlerischen Tätigkeit nimmt der Mensch eine Stellung zu den Werten, er drückt sie aus und verwirklicht. Die Werte moderieren künstlerische Aktivität, deren wichtigste Determinante die Motivation von dem durch die Wertaufwertung bestimmten Sinn ist.

Es ist also sehr wichtig, eine Wechselbeziehung zwischen der künstlerischen Einstellung und den von heutiger Jugend bevorzugten Werten zu suchen, denn diese Beziehungen lassen sich bestimmt in vielen Dimensionen von der menschlichen Tätigkeit aufzeigen.

Die mit der Wechselbeziehung zwischen dem axiologischen System und der künstlerischen Einstellung der Jugendlichen aus Gymnasien und Lyzeen verbun-

dene Problematik ist interessant sowohl im theoretischen wie auch im praktischen Sinne. Hat man die von den Versuchsjugendlichen bemerkbaren und anerkannten Werte diagnostiziert, so sieht man, dass die grundlegenden Voraussetzungen der Sozial- u. Bildungspolitik und der Erziehung entweder erfüllt oder nicht beachtet werden. Kenntnisse, Lebensweisheit, Moral von der jungen Generation sind die deutlichsten Anzeichen dafür, dass die Einwirkung der Schule oder der ganzen Gesellschaft richtig oder unrichtig, erfolgreich oder erfolglos ist.

Das erste Kapitel ist eine theoretische Einführung in das Thema: künstlerisches Schaffen und künstlerische Einstellung, die als eine gewisse Aktivität, eine intellektuelle Offenheit und ein Drang zur Weiterentwicklung und Selbstverwirklichung verstanden werden. Die Verfasserin konzentriert sich u. a. auf die Erkenntnistheorie und auf humanistische Theorien und behandelt die Werte hinsichtlich der Persönlichkeitsstruktur im weiteren Sinne des Wortes.

Zum Gegenstand des zweiten Kapitels werden ausgewählte Meinungen über den Begriff „Werte“. Sich hauptsächlich auf die Sozialwissenschaften stützend bespricht die Verfasserin der Reihe nach: die philosophische Auslegung, soziologische und psychologische Interpretation der Werte und die als pädagogische Kategorien geltenden Werte.

Das dritte Kapitel ist ein Bericht von den polnischen Nachkriegsuntersuchungen über axiologische Präferenzen der Jugend. Berücksichtigt werden hier alle wichtigeren Studien und Publikationen zu diesem Thema und insbesondere die Weiterentwicklung des Wertesystems seit den 60er Jahren bis zum Ende des 20.Jhs.

Nächste Kapitel betreffen methodologische Grundsätze, den Gegenstand, die Ziele und die Ergebnisse der von der Verfasserin durchgeführten Untersuchungen. Im vierten Kapitel beschreibt sie die Variablen, fasst die Forschungshypothesen ab und charakterisiert die Messungsmethoden von den einzelnen Variablen.

Das fünfte Kapitel beinhaltet die Analyse der Ergebnisse von den Untersuchungen über künstlerische Einstellung, Wertordnung und Hierarchisierungsmethoden der Werte von den künstlerisch begabten Jugendlichen.

Das sechste Kapitel ist der quantitativen und qualitativen Analyse der eigenen Untersuchungen von der Verfasserin und den Schlussfolgerungen gewidmet.

Die vorliegende Monografie kann für solche Personen behilflich werden, welche die Informationen über die Mechanismen der von den Jugendlichen gewählten Werte einholen möchten, d.h. für Lehrer, Pädagogen, Betreuer und die sich um talentierte Schüler kümmernden Personen.